

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СЕРТИФІКАЦІЇ В УКРАЇНІ

ДУБИНСЬКИЙ Олег Юрійович - кандидат юридичних наук, в.о. завідувача кафедри
Правознавства Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
УДК 347.454

В статті розглянуто зміст нормативно-правових актів, які регулюють суспільні відносини в сфері сертифікації залежно від рівня їх юридичної сили. Автор звертає безпосередню увагу на теоретичні основи поняття «правове регулювання», «механізм правового регулювання» тощо. Визначено актуальні проблеми правового регулювання сертифікації в Україні та запропоновано конкретні шляхи їх вирішення.

Ключові слова: *правове регулювання, сертифікація, технічний регламент, дуалізм.*

Постановка проблеми

Одним з найважливіших завдань, які стоять перед сучасною Україною, є зміцнення й удосконалення правового регулювання державного і громадського життя. Особливе місце у цьому напрямку займає діяльність щодо забезпечення якості та відповідно безпеки продукції, адже людина, її життя та здоров'я визнано найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України [1]). При цьому держава закріпила за собою як головний обов'язок «утвердження і забезпечення прав і свобод людини». У свою чергу сертифікація як інструмент підтвердження якості продукції виступає дієвим засобом забезпечення її якості. Відповідно держава в особі уповноважених органів зобов'язана належним чином сформулювати правове забезпечення сертифікації, що стане основою для її ефективної реалізації.

Стан дослідження

Питанням загальнотеоретичного правового регулювання приділили свою увагу С. С. Алексєєв, М. С. Кельман, В. В. Копейчиков, А. М. Колодій, О. Ф. Скакун, В. А. Хропанюк та багато інших провідних науковців.

Дослідження щодо якості продукції проводили такі вчені, як: А. М. Запорожець, Т. М. Ковальчук, Л. Р. Левчук, В. К. Мамутов, Г. А. Осетинська, В. Ф. Опришко, Н. Б. Писаренко, О. П. Письменна, В. С. Шелестов та ін. Безпосередньо питанням сертифікації у юридичній науці присвячені монографічні дослідження М. М. Кузьміної [2], Л. В. Лосюк [3] та С. М. Орехова [4]. Разом із тим праці зазначених вчених торкаються проблем правового регулювання сертифікації побічно у розрізі вирішення інших теоретичних та практичних питань у сфері сертифікації.

Отже, **мета** даної статті полягає в окресленні та вивченні нормативно-правових актів, що регулюють здійснення сертифікації в Україні, а також визначенні їх проблем та недоліків.

Представники теорії держави та права під категорією «правове регулювання» переважно розуміють здійснюване державою за допомогою права та сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона і розвиток [5, с. 529]. При цьому розгляд проблем, що виникають при проведенні сертифікації,

зручно здійснити за допомогою інструментарію механізму правового регулювання. Поняття механізму правового регулювання – одне з центральних у правовій науці. Під ним, на думку С. С. Алексєєва, розуміється «взята у єдності система правових засобів (юридичних норм, правовідносин, актів реалізації норм права), за допомогою яких здійснюється результативний правовий вплив на відносини суспільства» [6, с. 364]. Логіка дії механізму правового регулювання полягає у наступному: а) механізм правового регулювання містить у собі правові норми; б) реалізація правових норм відбувається у межах певних правовідносин; в) правові відносини набувають своєї сутності за наявності певних юридичних фактів (життєвих обставин або підстав для здійснення певних вчинків); г) юридичні факти закріплені у гіпотезі правових норм. Непересічність юридичних норм у такому механізмі полягає в тому, що вони є нормативною основою, його головним елементом.

Норми права – загальнообов'язкові, формально визначені правила поведінки, які встановлені або санкціоновані державою та забезпечені її примусовою силою [7, с. 216]. Норми права містяться, головним чином, у нормативних актах – офіційних документах органів державної законодавчої або виконавчої влади правотворчого характеру. Слід зазначити, що правове регулювання сертифікації в Україні здійснюється певною системою законодавства, яка складається із значної кількості нормативних актів, які відрізняються один від одного багатьма ознаками: назвою, юридичною силою, порядком прийняття тощо. До речі, «право під певним кутом зору може бути охарактеризоване як «система норм», що поширюється на всі випадки цього роду, і у відповідності з якими повинна будуватися поведінка всіх осіб, що потрапили в нормативно регламентовану ситуацію» [8, с. 86].

Велике значення для формування правових засад здійснення сертифікації в Україні, як ми вже відзначили вище, має Конституція України. Непересічне значення Конституції України в цій системі визначається її верховенством та вищою юридичною силою, прямою дією, застосуванням на

всій території країни. Конституція України, в першу чергу, визначила юридичну базу гарантій законності – усі державні органи, їх посадові особи, об'єднання громадян та інші суб'єкти права повинні діяти в межах Конституції та відповідно до законів України (ст. 6, 8).

Система законодавства щодо здійснення сертифікації в Україні базується, зокрема, на нормах розділу II Конституції України, де закріплено основні конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина і встановлює «держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт ...» (ст. 42); «кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення» (ст. 50).

Природно, що Конституція безпосередньо здійснення сертифікації не регулює, але вона є базою для прийняття законів і підзаконних актів, які безпосередньо регулюють таку діяльність.

Центральне місце в механізмі правового регулювання здійснення сертифікації займають закони та інші законодавчі акти України. Причому їх значення в розбудові правової держави має постійно зростати, оскільки верховенство закону є невід'ємною ознакою останньої. Верховенство закону виявляється, перш за все, у суворій відповідності йому всіх інших нормативних актів, оскільки закони (після Конституції) мають найвищу юридичну силу. Закони регулюють найважливіші питання державного та суспільного життя, їх норми складають серцевину, фундамент формування і розвитку інших правових норм [9, с. 55-57]. Підкреслюючи значення закону в системі правового регулювання, необхідно мати на увазі, що термін «закон» у цьому випадку вживається як узагальнююче поняття. Під ним розуміються усі нормативні акти, які мають силу закону, або іншими словами законодавчі акти.

Такий підхід до розуміння поняття «закон» є вельми актуальним для правового регулювання здійснення сертифікації в Україні, адже першим та основним нормативним

актом, що у сфері законодавчого регулювання встановлює загальні засади сертифікації в Україні є Декрет Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію» від 10 травня 1993 р. № 46-93 (Декрет) [10]. Нагадаємо, що відповідно до Закону України «Про тимчасове делегування Кабінету Міністрів України повноважень видавати декрети у сфері законодавчого регулювання» [11] Кабінету Міністрів України тимчасово, строком до 21 травня 1993 року було надано повноваження видавати декрети у сфері законодавчого регулювання щодо відносин власності, підприємницької діяльності, соціального і культурного розвитку, державної митної, науково-технічної політики, кредитно-фінансової системи, оподаткування, державної політики оплати праці і ціноутворення.

Відповідно до ст. 13 Декрету, сертифікація продукції в Україні поділяється на обов'язкову та добровільну. Вона здійснюється уповноваженими на те органами з сертифікації – підприємствами, установами і організаціями з метою: запобігання реалізації продукції, небезпечної для життя, здоров'я та майна громадян і навколишнього природного середовища; сприяння споживачеві в компетентному виборі продукції; створення умов для участі суб'єктів підприємницької діяльності в міжнародному економічному, науково-технічному співробітництві та міжнародній торгівлі.

Сертифікація на відповідність обов'язковим вимогам нормативних документів проводиться виключно в державній системі сертифікації (ст. 15 Декрету).

Обов'язкову сертифікацію проводять на відповідність щодо вимог чинних законодавчих актів України та обов'язкових вимог нормативних документів, міжнародних і національних стандартів інших держав, що чинні в Україні. Перелік продукції, яка підлягає обов'язковій сертифікації, затверджує Національний орган України з сертифікації, про що мова піде нижче.

Цікаво відзначити, що Декрет Кабінету Міністрів України, назва якого безпосередньо свідчить про необхідність вирішення основних питань, що стосуються «сертифікації» (ми маємо на увазі «Про стандартизацію

і сертифікацію») не містить визначення однієїменного поняття. Останнє надано у ст. 1 Закону України «Про підтвердження відповідності» [12], а саме, що сертифікація являє собою процедуру, за допомогою якої визначений в установленому порядку орган документально засвідчує відповідність продукції, систем якості, систем управління якістю, систем екологічного управління, персоналу встановленим законодавством вимогам.

Згідно з наданим у Законі «Про підтвердження відповідності» поняттям оцінки відповідності сертифікація виступає одним із засобів доказування, що встановлені вимоги до продукції, процесу, системи, особи або органу виконано. Законом передбачено підтвердження відповідності в законодавчо регульованій сфері та в законодавчо не регульованій сфері.

Сертифікація в законодавчо регульованій сфері провадиться згідно з вимогами технічних регламентів. За результатами проведення сертифікації у разі позитивного рішення призначеного органу з оцінки відповідності заявникові видається сертифікат відповідності, зразок якого затверджується центральним органом виконавчої влади з питань оцінки відповідності.

Сертифікація в законодавчо нерегульованій сфері провадиться на добровільних засадах у порядку, визначеному договором між заявником (виробником, постачальником) та органом із сертифікації. При цьому підтверджується відповідність продукції, систем якості, систем управління якістю, систем екологічного управління, персоналу будь-яким заявленим вимогам.

Чинне місце серед законодавчих актів у сфері сертифікації займає Закон України «Про акредитацію органів з оцінки відповідності» [13]. Цей Закон регулює правовідносини, пов'язані з акредитацією органів з оцінки відповідності, серед яких названо органи з сертифікації (ст. 1 Закону «Про акредитацію органів з оцінки відповідності»).

Істотне значення в правовому регулюванні здійснення сертифікації в Україні має ряд підзаконних нормативних актів.

На відміну від законів (актів первинного характеру, що містять відповідні юридичні

розпорядження), вони є вторинними актами, що конкретизують положення законів чи регулюють відносини, які не входять у предмет законодавчого регулювання. Вони повинні бути засновані на законах і не суперечити їм. Основне призначення останніх полягає у вирішенні конкретних проблем, для чого конкретизуються або уточнюються функції, завдання, права та обов'язки правоохоронних органів тощо.

Специфічне місце серед нормативних актів, що регулюють питання сертифікації в Україні займають технічні регламенти, під яким необхідно розуміти як закони України, так і нормативно-правові акти, прийняті Кабінетом Міністрів України, у яких визначено характеристики продукції або пов'язані з нею процеси чи способи виробництва, а також вимоги до послуг, включаючи відповідні положення, дотримання яких обов'язкове (ст. 1 Закону України «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» [14]), тобто технічний регламент є нормативно-правовим актом або законодавчого рівня регламентації сертифікації в Україні або підзаконного рівня.

Прикладом технічного регламенту, який на підзаконному рівні вирішує актуальні питання здійснення сертифікації в Україні можна назвати постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Технічного регламенту з екологічного маркування» від 18 травня 2011 р. № 529 [15]. Зазначеним документом вводиться поняття екологічної сертифікації та порядок її проведення, що як кінцевий етап процедури пов'язано з видачею сертифіката екологічного маркування.

Наступним підзаконним актом, що регулює питання сертифікації в Україні є постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового порядку проведення сертифікації насіння та садивного матеріалу» від 22 квітня 2013 р. № 299 [16], якою визначено процедуру визначення та засвідчення відповідності сортових і посівних якостей насіння та садивного матеріалу на всіх етапах розмноження.

Здійснення сертифікації нерозривно пов'язано з діяльністю відповідних суб'єктів – органів з сертифікації (органів з оцінки відповідності). Порядок визначення про-

цедури призначення органів з оцінки відповідності, що перевіряють відповідність продукції, процесів і послуг вимогам технічних регламентів та надання їм відповідних повноважень визначений постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення процедури призначення органів з оцінки відповідності продукції, процесів і послуг вимогам технічним регламентам» від 24 січня 2007 р. № 59 [17].

Крім того, до відповідних підзаконних нормативно актів можна віднести постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку етикетування харчових продуктів, які містять генетично модифіковані організми або вироблені з їх використанням та вводяться в обіг» [18] та ряд інших.

Для більшості сучасних держав характерною є наявність двох рівнів правового регулювання: 1) законодавчого та 2) іншого нормативного, включаючи і внутрішньовідомчий [19, с. 13]. Наведене можна віднести і до правової системи України. Так, правове регулювання питань сертифікації здійснюється, як ми вже відзначали, нормативними актами Кабінету Міністрів України та відомчими нормативними актами, що приймаються Центральним органом виконавчої влади з питань оцінки відповідності та Національним органом з сертифікації, статусом яких у різні проміжки часу були наділені різні державні органи, а саме переважно Державний комітет України по стандартизації, метрології та сертифікації та на даний час Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (пункти 1, 3 Положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [20]).

Проблеми відомчого правового регулювання вже тривалий час є предметом пильної уваги представників різних галузей правової науки. Найчастіше ці акти отримують критичні відгуки. Представники крайнього негативного ставлення до відомчих актів взагалі не вважають їх джерелами права, принизливо називаючи «бюрократичним звичаєвим правом», яке не передбачено і не санкціоновано законом. [21] Разом із тим норми відомчих актів складають переважну більшість норм, які безпосередньо регулю-

ють здійснення сертифікації в Україні. Закони досить часто визначають норми права у відповідній сфері лише в загальному вигляді, застосувати ці норми без конкретизації практично неможливо. Саме в конкретизації процесуально-значущих дій і полягає значення відомчого регулювання.

Основними напрямками відомчого регулювання сертифікації необхідно визнати: встановлення переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації – наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики «Про затвердження переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні» № 28 від 1 лютого 2005 р.[22]; встановлення правил обов'язкової сертифікації щодо конкретного виду продукції, яка підлягає обов'язковій сертифікації (17 найменувань) – наприклад, наказ Державного комітету України по стандартизації, метрології та сертифікації «Про затвердження правил обов'язкової сертифікації алкогольних напоїв» від 1 вересня 1996 р. № 379 [23]; визначення переліку органів з оцінки відповідності та з сертифікації – окремі накази щодо призначення конкретного органу передбачені згідно Реєстру органів з сертифікації призначених/уповноважених на виконання робіт у державній системі сертифікації та Реєстру призначених органів з оцінки відповідності продукції вимогам технічних регламентів [24] та низка інших.

Відповідно до ст. 14 Декрету «Про стандартизацію і сертифікацію» на Національний орган з сертифікації (Міністерство економічного розвитку і торгівлі України) покладено створення та забезпечення функціонування державної системи сертифікації. Наразі в Україні функціонує державна система сертифікації продукції УкрСЕПРО, існування якої нормативно врегульовано 12-ма державними стандартами України (ДСТУ) (наприклад, ДСТУ 3411:2004 [25]). Виходячи з того, що ДСТУ закріплюються наказами Національного органу України з сертифікації у якості нормативних актів останні необхідно віднести до відомчого рівня правового регулювання сертифікації в Україні. Аналогічний висновок у власному монографічному дослідженні зробила Л. В. Лосюк [3, с. 55].

Висновки

У даній статті було розглянуто основні нормативно-правові акти, які регулюють питання сертифікації в Україні. Їх системі складають Конституція України, закони України, підзаконні та відомчі нормативно-правові акти. Специфічною особливістю правового регулювання сертифікації в Україні необхідно визнати наявність у якості видових груп нормативних актів, що регулюють суспільні відносини у цій сфері, технічних регламентів та державних стандартів України.

Дослідження положень нормативно-правової бази сертифікації в Україні дає можливість зробити висновок, що правове регулювання останньої характеризується дуалізмом, що полягає у регулюванні суспільних відносин у сфері сертифікації у різних напрямках двома нормативно-правовими актами: Декретом Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію» та Законом України «Про підтвердження відповідності». Так, Декретом сертифікація визнається основним елементом забезпечення безпеки, що відбувається у державній системі сертифікації УкрСЕПРО, тоді як Законом «Про підтвердження відповідності» – лише одним із засобів підтвердження відповідності. Різні напрями нормативно-правового регулювання сертифікації в Україні на найвищому рівні стало основою побудови подальшої нормативно-правової бази у цьому напрямку. Так, наприклад, Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, яке виступає одночасно Національним органом України з сертифікації та Центральним органом виконавчої влади з питань оцінки відповідності, закріплено абсолютно різні переліки органів, що можуть здійснювати сертифікацію в державній системі сертифікації УкрСЕПРО та сертифікацію як засобу підтвердження відповідності.

Більше того Декрет «Про стандартизацію і сертифікацію» та Закон «Про підтвердження відповідності» хоча й являють собою нормативно-правові акти однакового рівня (законодавчого регулювання), проте чинність першого зберігається вже 20 років, що викликає запитання щодо обґрунтованості

його дії в наш час, коли делегування повноважень щодо прийняття законодавчих актів органу виконавчої влади є абсолютно не припустимим для правової держави. Так, правове регулювання сфери стандартизації Декретом «Про стандартизацію і сертифікацію» значно звузилась у зв'язку з прийняттям Закону України «Про Стандартизацію» [26].

Натомість правова основа окресленої нами діяльності, на наше глибоке переконання, повинна мати такий стан, який максимально сприяв би підвищенню її ефективності. Досягнення такого стану правового регулювання можливо лише за умови уніфікованих положень нормативно-правових актів у сфері сертифікації.

Такий стан справ, здається, має місце у зв'язку з євроінтеграційними процесами, що відбуваються в Україні. Так, положення, що визначені Декретом «Про стандартизацію і сертифікацію», запозичені з правових актів, що вирішували дане питання за радянської доби. У свою чергу положення Закону України «Про підтвердження відповідності» є імплементацією правових актів Європейського Союзу та загалом міжнародної спільноти (наприклад, міжнародні стандарти) до законодавства України.

Тому виникла нагальна потреба узгодження положень Декрету Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію» та Закону України «Про підтвердження відповідності». Найбільш вдалим у зв'язку з цим є скасування Декрету «Про стандартизацію та сертифікацію» та врегулювання питань, що стосуються сертифікації в одному нормативному акті – Законі України «Про підтвердження відповідності» або разом з ним у окремому законодавчому акті, який може отримати назву «Про сертифікацію в Україні».

Наприкінці відзначимо, що у рамках однієї статті неможливо повністю розкрити поставлене питання, адже нормативно-правова база сертифікації в Україні складає десятки нормативних актів різної юридичної сили. Тож ми приділили увагу дослідженню лише загальних питань сертифікації в Україні, як наслідок вирішення окреслених нами проблем правового регулювання сертифіка-

ції в Україні може стати основою для удосконалення ефективності реалізації завдань, що переслідує проведення сертифікації.

Література

1. Конституція України : за станом на 27.09 2008 / Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – Ст.141.
2. Кузьміна М. М. Господарсько-правові засоби забезпечення якості продукції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Кузьміна Марина Миколаївна. – Х, 2010. – 194 с.
3. Лосюк Л. В. Адміністративно-правові засади здійснення сертифікації у сфері забезпечення якості продукції в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Лосюк Лариса Володимирівна. – Х, 2012. – 197 с.
4. Орехов С. М. Адміністративно-правове регулювання в галузі стандартизації, якості продукції, метрології і сертифікації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / С. М. Орехов. – К., 2011. – 20 с.
5. Скакун О. Ф. Теорія государства и права : [учебник] / О. Ф. Скакун. – Х. : Консул, 2000. – 704 с.
6. Алексеев С. С. Право : азбука – теория – философия. Опыт комплексного исследования / С. С. Алексеев. – М. : Статут, 1999. – 712 с.
7. Фаткулин Ф. Н. Проблемы теории государства и права : [курс лекцій] / Ф. Н. Фаткулин. – Казань : Изд-во Казанок. ун-та, 1987. – 336 с.
8. Алексеев С. С. Теория права / С. С. Алексеев. – Х. : БЕК 1994. – 220 с.
9. Самсонов В. Н. Административное законодательство: понятие, содержание, реформа / В. Н. Самсонов. – Х., 1991. – 120 с.
10. Про стандартизацію і сертифікацію: Декрет Кабінету Міністрів України від 10.05.1993 р. № 46-93 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 27. – Ст. 289
11. Про тимчасове делегування Кабінету Міністрів України повноважень видавати декрети в сфері законодавчого регулювання: Закон України від 18.11.1992 № 2796-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 2. – Ст. 6.

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто зміст нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері сертифікації залежно від рівня їх юридичної сили. Автор приділяє безпосередню увагу теоретичним основам поняття «правове регулювання», «механізм правового регулювання» тощо. Встановлено актуальні проблеми правового регулювання сертифікації в Україні та запропоновано конкретні шляхи їх вирішення.

SUMMARY

The this article the content regulations that govern social relations in the area of certification depending on their level of validity are considered. The author pays his attention to theoretical foundations of the concept of «regulation», «mechanism of regulation» and so on. Topical problems of legal regulation of certification in Ukraine are established and specific solutions are offered.

12. Про підтвердження відповідності : Закон України від 17.05.2001 №2406-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 32. – Ст. 169.

13. Про акредитацію органів з оцінки відповідності : Закон України від 17.05.2001 № 2407-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 32. – Ст. 130.

14. Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності : Закон України від 01.12.2005 № 3164-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 12. – Ст. 101

15. Про затвердження Технічного регламенту з екологічного маркування : постанова Кабінету Міністрів України від 18.05.2011 № 529 // Офіційний вісник України. – 2011. – №. 39. – Ст. 131.

16. Про затвердження Типового порядку проведення сертифікації насіння та садивного матеріалу : постанова Кабінету Міністрів України // Офіційний вісник України. – 2013. – № 33. – Ст. 21.

17. Про затвердження Порядку здійснення процедури призначення органів з оцінки відповідності продукції, процесів і послуг вимогам технічних регламентів : постанова Кабінету Міністрів України від 24.01.2007 № 59 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 6. – Ст. 58.

18. Про затвердження Порядку етикетування харчових продуктів, які містять генетично модифіковані організми або вироблені з їх використанням та вводяться в обіг : постанова Кабінету Міністрів України від 13.05.2009 № 468 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 37. – Ст. 17.

19. Бандурка А. М. Оперативно-

розискная деятельность: правовой анализ / А. М. Бандурка, А. В. Горбачев . — К. : Юринком Интер, 1994. – 160 с.

20. Про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України : указ Президента України від 31.05.2011 № 634/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 41. – Ст. 20.

21. Разумович Н. М. Источники и форма права / Н. М. Разумович // Сов. государство и право. – 1998. – № 3. – С.20 – 25.

22. Про затвердження переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні : наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики // Офіційний вісник України. – 2005. – № 19. – Ст. 117.

23. Про затвердження правил обов'язкової сертифікації алкогольних напоїв : наказ Державного комітету України по стандартизації, метрології та сертифікації від 01.09.1996 № 379 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0570-96>

24. Технічне регулювання [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/>

25. Системи сертифікації УкрСЕПРО. Вимоги до органів з сертифікації продукції та порядок їх призначення і надання повноважень на діяльність в системів : ДСТУ 3411:2004. – [Чинний від 2005-01-01]. – ІПС. – 2004. – № 10.

26. Про стандартизацію : Закон України від 17.05.2001 № 2408-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 31. – Ст. 145.